

SORJ CHALANDON

La quarta paret

Traduït del francès per Josep Alemany

Edicions de 1984
Barcelona

Samuel Akunis

Durant mesos, no vaig saber que en Sam era jueu. Era grec i no pretenia ser res més. Sovint, però, els companys i jo ens fèiem preguntes. Era estranger, més gran que nosaltres, diferent en tot. Em recordo d'un dia d'abril del 1974, mentre caminàvem cap al palau de la Mutualité, a París. Nosaltres ocupàvem el carrer. Com que panteixava, en Sam ens seguia per la vorera. Estava tens, emmurriat. Als nostres crits de «Palestina vencerà», ell responia «Palestina viurà», sense que jo m'interrogués sobre la diferència que en Sam feia entre vèncer i viure. Jo traguava un pot de pintura verda. Darrere meu, els companys portaven els altres colors: blanc, vermell i negre. Dues hores abans d'una reunió sionista, volíem pintar una bandera palestina davant l'entrada de l'edifici.

—No és un bon dia per estar contents —va protestar en Sam.

El dia abans, el dijous 11 d'abril del 1974, tres membres del Front d'Alliberament de Palestina havien atacat la ciutat de Qiryat Xemonà, a Galilea. Volien entrar en un col·legi, però estava tancat amb motiu de la Pèssah, la pasqua jueva. Llavors van triar un edifici a l'atzar i hi van assassinar divuit persones (nou eren nens) abans de suïcidar-se.

—Podríem ajornar la nostra acció, ¿no? —va dir en Sam.

Del nostre grup, era l'únic que s'oposava a aquesta pintada de guerra. Vam posar la seva proposta a votació. D'una banda, ell tot sol. De l'altra, els qui creïem que la matança de Qiryat Xemonà no canviava res del dolor de Palestina.

—És el preu de la lluita —va declarar un de nosaltres.

—¿Nou nens? —va preguntar en Sam.

S'havia aixecat, imponent, tranquil. Des de feia tres mesos vivia com a refugiat a França, i no l'havia sentit mai alçar la veu, tancar els punys o arrufar les celles. Quan ens esbatussàvem, es negava a tragar una barra de ferro. Deia que un còctel Molotov no era cap argument. En Sam era alt, contrafet i, alhora, musculós, tallat com una olivera exhausta. A vegades alguns el preniën per policia. Els seus cabells curts i grisos enmig de les nostres cabelleres esquerranoses, la seva americana de tweed fregant les nostres caçadores, la seva forma d'observar un lloc, d'avaluar una mirada. La seva manera de no recular mai. O de fer-ho a poc a poc, caminant enre-re, desafiant l'adversari glaçat pel seu somriure. Teníem por de tres coses alhora: la bòfia, l'extrema dreta i l'emboscada sionista; ell, en canvi, no temia cap d'aquests perills. Després d'haver conegut la dictadura, la batalla d'Atenes i la presó, deia que els nostres combats eren una mena d'opereta. No jutjava el nostre compromís. Es limitava a afirmar que al matí, a l'hora de passar llista, no hi faltaria ningú. Que al darrere no hi deixariem mai cap cadàver. Deia que la nostra ràbia era un eslògan; la nostra ferida, un hematoma, i que la sang vessada cabia

en un mocador de butxaca. Temia les certeses, no pas les conviccions.

Un dia, al carrer, em va impedir cridar «CRS = SS» amb els altres.* Així, posant-me la mà sobre el braç i mirant-me als ulls. Estàvem acorralats pels gasos lacrimògens. Entre dos accessos de tos terribles, em va preguntar si coneixia Alois Brunner. El vaig mirar sense entendre res, esglaiat per la seva calma. ¿Alois Brunner? Sí, és clar, el criminal de guerra nazi. Els gasos feien pudor de sofre, les nostres pedres enlletgien el cel, els crits, les porres esclafades sense parar contra els escuts. Estàvem a la vorera, ell, jo. Em va arrabassar la barra de ferro i la va llençar ben lluny. Es va abaixar el mocador que li tapava el nas i la boca i em va empènyer cap endavant. Jo m'hi resistia furiosament.

—Estàs sonat!

Em duia cap al cordó policial, com un inspector de paísà arrossega la seva presa cap a la furgoneta dels detinguts.

—¿On és Alois Brunner, Georges? Vinga, ensenya-me'l!

Estàvem davant el cordó dels CRS, tots dos sols al mig del carrer, mentre els companys anaven reculant. Els policies es preparaven per carregar. Un oficial refeia la formació cridant al reagrupament.

—¿Quin és aquell malparit? Digues!

En Sam no em deixava anar. Amb el dit assenyalava d'un en un els homes guarnits amb casc.

* CRS, sigla de la Companyia Republicana de Seguretat, la policia antiavalots de França. (*Totes les notes del llibre són del traductor.*)

—¿Aquest? ¿Aquest? ¿On s'amaga Alois Brunner?

I tot seguit em va alliberar. Els policies atacaven cridant. Ell va obrir la porta d'un edifici i em va empènyer a l'interior. Jo plorava, tremolava per la falta d'aire. I en Sam s'ofegava. Al carrer, darrere la porta tancada, s'esbatussaven. Crits, gemecs, soroll de gasos lacrimògens. Jo estava assegut sota les bústies, repenjat a la porta d'entrada. En Sam es va ajupir fins a la meva altura, recolzant la mà a la paret per recuperar la respiració. Amb el dit, em va abaixar el mocador.

—Alois Brunner no hi era. Ni cap altre SS. Ni els seus gossos, ni els seus fuets. Per tant, no tornis a cridar aquests disbarats. ¿D'acord?

Jo hi estava d'acord. Una mica. No era fàcil, però. Hauria pogut contestar que un eslògan era una imatge, una pinzellada gruixuda, l'esborrany d'un pensament, però ni en tenia ganes ni m'hi veia amb cor. Sabia que en Sam tenia raó.

—Vinga, protegeix la intel·ligència, Georges —em va dir.

I em va ajudar a aixecar-me.

A Atenes, en Sam cantava «Pa, educació, llibertat». La consigna més bonica inventada per la indignació dels homes, deia. I era ell, el resistent grec, qui no estava d'acord amb la idea de la bandera palestina. Va repetir que empastifar una cantonada del carrer l'endemà d'una matança era un error. Estava més tens que de costum. Saltava d'una mirada a l'altra intentant convèncer els companys. Li costava respirar, oblidava els mots francesos, barrejava la nostra llengua amb la seva, retrobava els accents de

l'exili. Em sembla que aquell dia era el jueu qui parlava d'amagat, l'home que volia viure, no pas vèncer. A l'hora de votar, es va alçar la seva mà, una de sola. I després totes les nostres per torçar-li el braç. Havia perdut. Em recordo que vaig aplaudir com un idiota. Tots els companys, noies i nois, contents com al circ. No pas per salvar la mort de nou nens, sinó per proclamar la nostra determinació.

—Cap de vosaltres no ha estat mai en perill —va respondre en Sam.

El meu amic grec va abaixar els ulls. Hauria pogut sortir de la sala, però no tenia el costum de reaccionar així. No hauria abandonat mai una reunió d'amics donant un cop de porta. Senzillament, va dir el que creia que era just. Fins i tot es va oferir voluntari per acompanyar-nos.

—Així no pintareu la bandera al revés —va concloure sense somriure.

*

Al gener del 1974, quan en Samuel Akunis va entrar en la meua vida, ja teníem dos xilens a les nostres files. Pertanyien al Movimiento de Izquierda Revolucionaria (MIR). Havien fugit de Santiago uns quants dies després del cop d'estat. Després d'un mes a Londres, van triar França per l'idioma i París per la Comuna. El grec, en canvi, va arribar de sobte. Va passar d'Atenes a l'amfiteatre 34B de la facultat de Jussieu per testimoniar sobre la dictadura dels coronels. La sala era plena de gom a gom, jo estava a primera fila, assegut sobre els esglaons, amb la cama dreta enravenada. Em vaig estremir. Un resistent ens parlava.

—Em dic Samuel Akunis. Us saludo de part dels estudiants de l'Escola Politècnica, que van plantar cara als tancs de la dictadura...

—¿I de les estudiantes no? —va tallar-lo una veu a la sala.

Silenci a l'assemblea. Algunes dones van aplaudir el comentari. El grec va somriure. Es divertia. Va mirar la noia, dreta entre la gentada. Es deia Aurore.

—Em pensava que no calia dir-ho, senyoreta. Però al vostre país veig que sí.

Parlava un francès magnífic, com una llengua apresada d'amagat. Es va beure el got d'aigua que li havien posat sobre la taula, observant la multitud silenciosa. L'home assegut al seu costat el va invitar a continuar. No era ni un dels nostres companys ni un professor. Havia entrat a la sala amb el grec. El coneixia de vista.

—Em dic, doncs, Samuel Akunis. Us saludo de part de les estudiantes i dels estudiants de l'Escola Politècnica, que van plantar cara als tancs de la dictadura, paraula que mereixeria ser masculina...

Aplaudiments, rialles. Fins i tot l'Aurore va alçar la mà per indicar que es rendia. I tot seguit en Samuel va explicar els fets. Sense adorns, sense emoció, un relat clar i aclaparador. El 14 de novembre del 1973, els sindicats d'estudiants de l'Escola Politècnica voten a favor de la vaga. Centenars d'altres estudiants convergeixen de totes les escoles demanant la caiguda de la dictadura. De nit són milers, aplegats al voltant de l'edifici. L'endemà, els habitants vénen de reforç. Joves, vells, famílies amb els fills. Els alumnes ocupen la Politècnica i tanquen el reixat amb cadenats. S'organitza un servei d'ordre, es reparteixen les tasques. Avituallament, llits improvisats,

filtració de les entrades. S'instal·la una infermeria, una ràdio lliure emet a tot Atenes. S'aixequen barricades als carrers. També vénen comitès de camperols, obrers, gent normal cansada dels coronels. I Nikos Xyluris, l'artista cretenc, canta enmig dels vaguistes: «Han entrar a la ciutat, els enemics».

El grec enraonava. L'amfiteatre callava. No estàvem acostumats a aquella concisió de paraules i de gestos. Explicava les coses com si fes confidències, recuperant la respiració com si sortís de l'aigua. Vaig pensar en l'asma. I, per tant, en el Che Guevara. De nosaltres no esperava ni felicitacions ni compassió pel que vindria a continuació. El final, el sabíem de memòria de tant llegir-lo als diaris, que no entenien res del que havia passat. L'heroisme que havíem compartit amb tota la nostra ràbia, la bellesa patètica de les mans buides enfront dels blindats. ¿Quants de nosaltres s'havien vist encadenats al reixat de l'escola, plantant cara a la mort? Jo era un d'aquests. Em vaig imaginar sobre un tanc, tirant una granada per la torreta oberta, després ovacionat per una multitud amb els punys tancats. Repetia mentalment el gest heroic. A vegades feia onejar una bandera grega, altres vegades una bandera roja. Després d'unes quantes cerveses, em pès pels violins de Mikis Theodorakis, em sacrificava sota l'eixordadora cadena d'un tanc. Durant la projecció de la pel·lícula Z, vaig salvar Grigórios Lambrakis, portant a coll Yves Montand.

Jo estava allà, davant el grec, i l'escoltava fervorosament. M'avergonyia de les meves imatges secretes. Abans d'adormir-me, afrontava la història a cops de puny. I era ridícul. El 1967, cremava la meua cartilla militar a Central Park, contra la guerra del Vietnam. El 1969, prote-

gia els guetos catòlics de Belfast. El 1971, em casava amb Angela Davis després d'haver-la alliberat. El 1973, salvava els insurgents grecs. El 1974, abaixava els ulls davant un militant de la resistència.

M'havia somiat fent el paper d'heroi. I ara no gosava topar amb la mirada d'en Samuel Akunis.

Ell explicava els fets de la nit del drama, el dissabte 17 de novembre. Després de cinquanta-sis hores d'ocupació, més de vint carros de combat prenen posició al voltant de l'escola. A l'interior, hi ha més de cinc mil persones, i deu mil als carrers dels encontorns. «No tingueu por dels blindats!», repeteix sense parar la ràdio rebel. Els estudiants proven de negociar una sortida honorable. Demanen mitja hora per desallotjar l'escola. Però un tanc M40 esbotza el reixat com un ariet, a la claror dels projectors de guerra. Esclafa la porta de ferro on s'han amuntegat els estudiants. I ningú no salta a la torreta. Cap granada. No passa com en els somnis. No apareix cap maoista francès amb la cama mig lesionada. Tan sols la derrota.

—Jo estava encamellat sobre la porta quan el tanc la va esbotzar. Vam caure els uns sobre els altres. Els policies llançaven gasos lacrimògens. D'altres ens apuntaven amb els fusells. A Atenes, hi va haver trenta, potser quaranta morts. I centenars de ferits. Molts no van voler anar a l'hospital per evitar que els detinguessin.

El grec es va beure un altre got d'aigua.

—Em va ferir una punta del reixat. Se'm va clavar a la cuixa com una fletxa. Vaig tornar a casa coixejant, vaig ficar unes quantes coses en una bossa i em vaig refugiar a casa d'uns amics, a Salònica. Jo estava fitxat com a opositor. L'endemà, la policia va venir a casa a detenir-me, però van arribar massa tard. Havia trigat un any a obte-

nir un passaport de turista i un visat vàlid per a Europa. Al cap d'una setmana ja era a Itàlia. I avui aquí, entre vosaltres, que ens vau donar suport. Us ho agraeixo.

Vaig tossir, de tan incòmode que em sentia. Els altres van aplaudir. A dalt de tot de l'amfiteatre, un noi va treure una bandera grega de la seva bossa i la va fer onejar, com un mocador de benvinguda en un moll d'arribada.

—Com que en Samuel Akunis us ha parlat poc d'ell mateix, ara ho faré jo —va anunciar l'home assegut al seu costat—. En consideració a l'honor que ens ha fet venint aquí.

El grec feia cara d'avorrit, però l'altre va continuar. En sentir unes quantes frases seves, pronunciades amb cura, me'n vaig recordar. Sobretot de la seva veu. Un timbre boirós, entre esbufec i confidència. Era un actor de segon pla. A la tardor l'havia vist, disfressat per Jacques Marillier, en la representació d'*El malalt imaginari*. Però allà, enmig de nosaltres, a causa de la jaqueta, els texans, la camisa oberta i la pell sense maquillatge, no el vaig reconèixer.

—L'home que teniu aquí al davant s'ha oposat al règim de Papadòpulos des del 22 d'abril del 1967, l'endemà del cop d'estat —va començar l'actor—. Era dissabte i jo estava a Atenes.

A diferència del grec, ell declamava. Adoptava poses, feia ganyotes. El seu to era greu; el seu públic, captiu. Jo trobava l'intrús empipador, però l'amfiteatre li oferia una tensió magnífica. Llavors em vaig concentrar en el grec; de l'altre només escoltava les paraules.

—S'havia decretat la llei marcial. Els tancs i els soldats havien pres posició per tota la ciutat, encerclant els edificis públics. No hi havia diaris, ni telèfon, i l'única

ràdio era la de les forces armades. Els bancs estaven tancats, igual que els restaurants i els museus. A les cruïlles, els semàfors no funcionaven. Ni autobusos ni taxis, només ambulàncies i jeeps. Tota la ciutat anava a peu i a un ritme lent. Els soldats avisaven que, quan es fes fosc, dispararien contra tothom que veiessin.

El grec va omplir el seu got d'aigua i el va posar davant l'actor.

—Aquell mateix dia, jo havia reservat una entrada per a *Ubú, rei*, posat en escena en francès per Samuel Akunis...

Posat en escena. Aquests mots em van colpir. El grec, igual que jo, procedia del món del teatre. El genoll em feia mal. Em vaig posar dret. No em convenia estar assegut més estona. Em vaig repenjar d'esquena a la paret, braç a braç amb els companys. Director de teatre. És clar. Evidentment. La seva manera d'ordenar els gestos i les paraules, l'elegància que li permetia d'ocupar l'espai deixant-nos en la llum. El cor em batejava molt fort. Una actitud, un posat, una mirada. Grec, resistent, artista. Eren moltes coses per a un sol home.

—Estava convençut que trobaria el teatre del Rebético tancat com tots els altres, però vaig decidir comprovar-ho. No era una qüestió de coratge, el teatre estava davant mateix del meu hotel. Vaig veure els llums de la façana apagats, els cartells arrencats, però un home jove mantenia la porta mig oberta i feia entrar els qui s'atreuien a acostar-s'hi. Era en Samuel Akunis. Va tancar darrere meu. Només hi havia una trentena d'espectadors. I faltaven dos actors: la reina Rosamunda i el capità Escombrall.

L'actor es va beure el got d'aigua. El grec no sabia on mirar.

—Era un espectacle estrany, que barrejava els actors i les marionetes. Però aquella nit la companyia va improvisar. El que es representava a l'escenari responia al teatre del carrer.

I llavors l'actor es va posar dret, de cara a la gent. Adoptava poses, saltava d'un lloc a un altre, imitant els personatges principals. Malgrat la pantomima, cap rialla a la sala. Les cares estaven tenses.

PARE UBÚ

Merdra!

MARE UBÚ

Molt bonic, molt bonic, Geòrgios! Sou un brètol com una casa.

PARE UBÚ

Mireu que no us estossini, mare Ubú!

MARE UBÚ

No pas a mi, Geòrgios. N'heu d'estossinar un altre.*

L'actor, aixecant un punyal imaginari, va callar abans d'asseure's.

—Com acabeu de veure, en Samuel Akunis va demanar als actors que substituïssin «pare Ubú» per «Geòrgios», el nom de pila del cap de la junta militar.

L'actor es va girar cap al grec.

* Alfred Jarry, *Ubú, rei*, traducció de Joan Oliver, Barcelona, Institut del Teatre, 1983, p. 19.

—Entre els espectadors hi havia un delator. O algú que no va tolerar l'ofensa feta a Jarry. Dos dies més tard, el nostre amic aquí present va ser detingut i interrogat per l'Asfalia, als locals de la policia. Li van arrencar les ungles, li van cremar el pit amb cigarretes, el van picar a les plantes dels peus amb tubs de plom. I els seus torturadors el van ofegar amb gas ficant-li a la boca un esprai de clor.

Va callar, va observar l'efecte que havien fet els seus mots com un advocat que atreu l'atenció dels membres del jurat.

No era asma.

—No el van jutjar ni empresonar, sinó que el van deportar al camp d'Oropos durant un any i amb molts altres detinguts, entre ells Mikis Theodorakis.

Una onada d'emoció. Vaig abaixar el cap.

—Quan va sortir del camp, el van posar sota vigilància, però no va voler abandonar el país. No es va resignar a l'exili fins després de l'ocupació de l'Escola Politècnica, on va fer una representació salvatge de l'*Antígona* d'Anouilh.

I tot seguit l'actor es va aixecar per última vegada. Aquest instant devia ser un dels seus millors papers. Es va girar cap al grec, es va inclinar i després el va aplaudir. Jo vaig aplaudir amb ell. Abans que els altres, abans que tot l'amfiteatre, dret, trencant el silenci amb entusiasme.

Llavors em vaig obrir pas cap a la taula. L'Aurore també s'hi acostava, amb la bossa en bandolera. El grec no es va bellugar. Es mirava les mans, i jo li vaig allargar la meva.

—Em dic Georges, sóc director de teatre.

—Jo sóc l'Aurore. Intento fer teatre.

Ell, una mica sorprès, es va aixecar. I ens va somriure.
Aquella noia no em va caure bé. Després d'esgarra-
par, venia a demanar perdó, amb els ulls plens de pene-
diment. La seva presència feia malbé la nostra intimitat.

—A mi també em van ferir a la cama...

El grec em va prestar atenció.

—L'any passat, els feixistes.

Va fer que sí amb el cap. No sé per què li vaig ex-
plicar això. De cop i volta, després de tot el que aquell
home acabava d'explicar-nos. Em vaig avergonyir de mi
mateix. Vaig abaixar els ulls un cop més. Una fiblada al
genoll. Vaig canviar de posició. Ell encara tenia la meva
mà dins la seva.

—Tant de gust de coneixe't —va murmurar en Sa-
muel Akunis.

El grec tenia trenta-quatre anys; l'Aurore, vint-i-
dos, i jo, vint-i-quatre.

En el futur, ell seria com un germà. I ella, la meva
dona.